

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

БІБЛІОТЕКА

„Просвітн. Виділу“ С. В. У.
в Рапштані.

Число інвент. *126* -

Знак *с. 12*

Число бібл. *126* -

~~247-100-195~~

10

MFN-5933

8488 STATM

ПАРТІЯ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ

„Боротьбою здобудем ми право своє!“

ЕНГЕЛЬБЕРТ ПЕРНЕРСТОРФЕР

ПРО НОВІТНІЙ НАЦІОНАЛІЗМ

Переклад з німецького за дозволом автора

Друк і наклад партійної друкарні
1915

Digitized by Google

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Стаття тов. Енгельберта Пернерсторфера, одного з найвизначніших членів австрійсько-німецької соціал-демократії й віцепрезидента австрійського парламенту, надрукована в „Die neue Rundschau“ (май, 1915), дає інтересний причинок до теорії національного питання, і тому ми уважали за вказане умістити її в нашій видавництві.

В листі, який шановний автор прислав нам у відповідь на нашу просьбу дати позволене видати український переклад його праці, висловлює він щирі симпатії до нашого народу й його визвольних змагань і між иншим пише: „З цілого серця бажаю, щоби побідний похід проти Росії йшов далі й приніс свободу Вашому народові“. Ми дуже високо цінимо се щире бажане представника австрійсько-німецької соціалдемократії, цінимо його тим більше, що воно незвичайно різко відбиває від становища наших російських товаришів і показує велику вартість справжнього націоналізму в протиставленні до „космополітизму“ російських соціалістів, який однак тепер з незвичайною легкістю перемінив ся у них в заборчість і національний шовінізм.

За редакцію
МИКОЛА ЗАЛІЗНЯК.

ПРО НОВІТНІЙ НАЦІОНАЛІЗМ.

Число тих, що вірили в зник національностей наслідком зросту міжнародних зносин, є велике і чималим воно лишило ся й доси, по досвідах війни. Є се ті, що гадають, що зріст цивілізації й культури витворить таке зближене між народами, що різниці між ними будуть все меншати, аж поки з часом не зникнуть зовсім.

Сей погляд є теоретичним. Він не основується на жаднім досвіді, що більше, він навіть стоїть в суперечности з дотеперішнім досвідом. Він походить або з загально-людського ідеалу в дійсности чужих собі людей або з привязаня до не так інтернаціонального, як інтернаціоналістичного догмату, до якого й має допасувати ся історія.

Правда, протягом останних двох поколінь думка про загально-людську єдність зробила несподіваний поступ. Космополітизм 18. століття — се була лише балаканина з добрими замірами, натомість інтернаціоналізм нашого часу стоїть на твердім ґрунті спільних ідей і інтересів, яких є свідомою ціла людскість. Сій спільності служать найкращі люде кожного народу.

Він має організовані корпорації, з яких найповажнішою є інтернаціональний соціалізм. Власне від нього мільйони людей сподівалися, що він буде досить сильний, щоби далі вдержати світовий мир і перешкодити війні, яка повстала наслідком тенденцій «буржуазних» держав. Ся надія могла поширити ся лише тому, що все ще мали на увазі старий інтернаціоналізм, який що правда признавав національність як дійсний факт, але вартість кожної національності бачив лише в її революційній силі. Він таксував різні національності не на основі їх внутрішньої вартости або їх власного права, а на основі схеми ним самим установлених конечностей.

Також доцільність відогравала тут велику ролю. Для справжнього інтернаціоналіста старого стиля се певного рода тупоумність, коли один малочисельний нарід не розіллється в другім більшчисельнім з висшою культурою. Національність є для нього чимсь випадковим, неприродним, чимсь, що належить залишити, коли того вимагає доцільність. Мова є для нього тільки середником до порозуміння, а не висловом своєрідного людського ества. У такого інтернаціоналіста нема ніякої внутрішньої звязи з національністю.

Сей старий інтернаціоналізм вже давно минув ся. Та він однак не стратив всіх своїх сил. Традиція се найбільша сила! Передовсім повздержуюча! Модерний соціалізм тісно звязаний з поглядами на національність основателів старого інтернаціоналу, головню ж з поглядим Карла

нальні питання прийняли в цілості лише Німці. Романські і славянські нації ніколи не думали принести свою національність в жертву безкровному інтернаціоналізмови. Так само не зробили цього й інші ненімецькі германські народи. Німці се найбільше доктринерський нарід на світі (побіч Жидів).

Вони дуже часто не одну теорію доводять в своїх розумованнях так далеко до кінця, що вона зовсім розлітаєть ся. До того прилучаєть ся політичний розвій Німеччини, який поставив соціалдемократію в виїмкові услівя, та який зробив се, що її найбільші противники залюбки називали себе національними партіями.

Сим способом злучили ся в німецькім народі всі умовини, щоби науці старого інтернаціоналізму запезпечити істнованє, і то навіть тоді, коли він у своїм нутрі давно вже пережив ся. Та се забезпеченє істнованя було тільки в теорії.

Дійсність та жите розвіяли той старий інтернаціоналізм як піря. Німецька соціяльна демократія дня 4. серпня показала ся як свідома своєї національної відвічальности і сей стан в ґрунті річи лишив ся. Одною з перших жертв війни був Д-р Франк з Мангайму, один з найкращих і найвизначнійших проводирів німецької соціалдемократії. Стало ся те, чого ніхто не сподівав ся: Німецька соціалдемократія виявила свій німецький, національний характер.

Отже націоналізм мусить бути щось більше, як лише унасліджене явище, як гідкий шовінізм, його коріння йде глибоко в людське царство світа.

Історія се ніщо иньше, як тільки історія народів і держав, в яких вони проживають. Нарід є основою і первопричиною всеї людської творчости.

Хто сі річи схоче поминути або теоретично »побороти«, сей певно програє. Теорії ніколи не поконують фактів.

Противно! Ми мусимо ясно освідомити собі, що найсильнішим чинником в людстві є народи, бо тільки вони є творцями історії. Лиш вони творять держави, лиш вони розвивають цивілізацію і культуру.

І тут лежить суть річи. Раз Гете говорив про світову літературу. При тім не думав він зо всім про спільну мову, противно він недвозначно зазначив, що тим хоче він всім націям визначити їх своєрідне місце в тій всесвітній літературі. Ми говоримо про всесвітню культуру і знаємо при тім добре, що не є вона нічим иньшим, як сумою всіх поодиноких культур. Бо нема иньшої культури, як тільки національна. То відносить ся навіть до тих проявів культури, які з мовою не мають нічого спільного. Хоч як значні були все взаїмні впливи культурних народів на всіх полях штуки, так все таки поодинокі явища кожної штуки мають ще національний характер, і то тим більший, чим висше ся штука стоїть. Гетівський »Фавст«, се найвисший і найбільш досконалий поетичний вислів німецького ества. Діфференціяція національної штуки у своїм вислові є так сильна, що лише деколи один нарід зумів вповні зрозуміти другого. Ми Німці часто величаємо ся тим, що вміємо вти-

нам в тім найпрямі совісних зусиль. Рівночасно однак чесно мусимо признати ся до того, що так як наскрізь розуміємо культури заходу, так з другої сторони подібно як всі Європейці ще далеко не зовсім опанували ми культури сходу, а се здаєть ся тому, що за мало їх знаємо.

Все, що має кождий нарід найбільшого і найвисшого в своїм естві, все те виявляє він в своїй духовій культурі. А вершком її є наука.

Чим горячіше бажаємо ми висшого розвою людства, тим висше мусимо цїнити народи як самостійних двигачів своєрідних культур. Навіть націоналізм членів найменшого народу, хочби він був щойно в початках свого розвою, є оправданий і святий. А як виглядає Німець, для якого його національність є чимсь рівнодушним, чимсь рівнодушним, чимсь другорядним? Він стоїть нероздільно від того загалу і посеред нього, а зраджуючи свою національність, зраджує сам себе. Тільки внутрі своєї нації може він сповняти висші завдання. Коли відрікаєть ся він від неї, так тоді зрікаєть ся він добровільно найкращої частини своєї гідности. Хиба що ми відмовимо йому повноти змислів (як глухим, кривим та слїпим).

Широкі маси народу бачать в нації неясно і відрухово лише велике одноцільне тіло, однак хто чим висше піднесеть ся в освіті, той тим сильнійше признає високу і непроминаючу вартість нації, той тим сильнійше її любить. Можна безпечно сказати, що хто відвертаєть ся від своєї нації є або безкровний і бездушний теоретик або Banause.

Національне почуванє є або містичне або набуте. Так воно є в дійсности. Цілі два покоління працювали ми над тим, щоби серед робітництва заціпити легковаженє для німецьких національних почувань. І то серед сприяючих тому зусилю обставин. І се соромно не вдало ся. З тим фактом будемо мусіли в будуччині числити ся. Найбільше основна, найбільше вишколена і найкраще зорганізована соціалдемократія цілого культурного світа в хвили небезпеки станула по стороні вітчини.

Відкиньмо тепер всю містику і вразливість, а представмо собі ясно, що то є нація і що вона означає. Се можна коротко і вичерпуючо сказати. Після слів Отто Бауера*) творить націю спільна мова, спільна історія і спільна доля. Наші фанатики раси підносять як найважнійше расу. Але ся має лише підрядне значінне. Кождий культурний нарід, як знаємо, є витвором змішаня рас. Сі три висше наведені ціхи лучать певний загал людей нерозривно разом і дають йому також певні завдання на будуче. І тому зовсім зрозумілим є, що народи, які мають перед собою великі завдання будучности, борять ся до останнього не лише за своє істнованне, але також за свою свободу рухів.

---

*) Національне питанє і соціалдемократія. Відень. Людова книгарня. 1907. Твір сей є для сього питаня основний. Та на жаль він не найшов в Німеччині належної уваги, здаєть ся тому, що появил ся в соціалдемократичному виданню. Коли-би появил ся накладом буржуазійним — був би певно здобув собі в дповідне признанне. Молодий учений опрацював се питанне методою думаня марксізму. Хто науково займаєть ся національним питаннем,

Завдання будучности німецького народу не дадуться розв'язати инакше, як лише виходячи з сього заложення. Вони дадуться розв'язати лише тоді, коли сей нарід буде свідомий своєї німецькості. Може декому видавати ся дивним, що так говорить соціяліст. Та менше здивований буде той, хто знає соціялістів ненімецьких країв, які ніколи не сумнівали ся при се, що вони належать до свого народу. Поодинокі люди, що стоять одинцем, як колись Герве, не доказують нічого. А якраз найбільший соціяліст нашого часу, Жан Жорес, який як чоловік, учений і політик був найвизначнішим явищем не тільки теперішности, про сі порушені нами питання написав в незрівняний спосіб. «Neue Rundschau» подала вже своїм читачам той уступ з його знаменитого твору «Die neue Armee» (Jena, Diederichs, 1913. 493 ст.), який займаєть ся історичною функцією капіталізму. Є се частина десятого розділу, який має навіть заголовок «Армія, Вітчизна і Пролетаріят». В вичерпуючий, а можна навіть сказати закінчуючий спосіб висвітлює він в тім розділі також і питання націоналізму. Він вказує на те, що клясова борба і націоналізм не є зовсім переходовими противенствами, що нація се одна цілість і що ми не можемо ніяк твердити, немовби то «модерний пролетаріят є чужинцем серед своєї нації, яку він однак що дня може перетворювати й якої будучу долю має приготувати.» Він вказує на те, «якою величезною недорічністю є твердження, що вітчизна є для пролетара рівнодушною.» Національні і демократичні домаганя все з собою покривають ся. Говорене, що «про-

летарі не мають вітччини, є абсурдом, а навіть криє в собі небезпеку.» «Демократія і нація є дійсними основними умовами кожного дальшого і висшого розвою. Сильне і багате понятє вітччини дістає сим способом ще новий, висший і обширний зміст. Позірна криза ідеї вітччини є кризою розвитку.» Пролетарі, всі мужі соціальної справедливости і інтернаціонального мира пруть »до рівної вітччини людства, до загальної вітччини вільної праці і зеднаних націй. А сі пляни не снують вони на пусто. Сей свій високий ідеал можуть вони здійснити тільки в автономній нації, по правилам політики і боротьби, які є залежні від історії кожного краю і від елементів, які їм дає кожда національна субстанція.» З натиском висказує він думку, що нації є індивідуальностями, особливим відбитем духового життя людей, а зник нації зробив би людство біднішим. Робітники, після його слів, можуть побідити тільки тоді, коли »вони в кождім краю присвоять собі найвисші прикмети душі й розуму і правдиву есенцію національного характеру, бо нове людство може бути тільки тоді багате і повне життя, коли особливість кожного народу треває безупинно в загальній гармонії і коли вітччина є бреничими струнами ліри людства.» Так проповідує Жорес робітникам націоналізм, який є так само далекий від шовінізму крикливих патріотів, як і від чужого дійсности і воздушного, старого інтернаціоналізму: »Ідея інтернаціоналізму і вітччина є від нині з собою звязані. В інтернаціоналізмі находить незалежність нації

ціях відповідає інтернаціоналізм найсильнішим і найшляхотнішим органам. Ми можемо навіть сказати: інтернаціоналізм в малій кількості відводить від вітчизни, сильний інтернаціоналізм вертає до вітчизни. Дещо патріотизму відводить від інтернаціоналізму, великий патріотизм приводить до інтернаціоналізму.» Коли Жорес говорить про патріотизм, то се слово обіймає в собі вітчизну і нарід. Ті два поняття творять для нього цілість.

Війна показала, що ся організація, яка числом своїх членів і великим розростом в цілім культурнім світі сильно перевищила всі інші інтернаціональні організації, не ставила, а навіть ніколи й не хотіла ставити опору націоналізмови. Елементарна сила націоналізму побідила. Всі стали при своїм народі.

Ся справа є так важна, що вона буде мусіла мати переважаючий вплив на дальшу політику всіх держав і всіх народів. Наскільки держави ведуть внутрішню і зовнішню політику, вони мусять більше, як се до тепер робили, брати під увагу настрої нації. Всі партії, о скільки хочуть перевести свої програми, мусять робити се на основі дійсности, на основі нинішньої держави, навіть тоді, коли хочуть основної переміни тої держави, як пр. ми соціялісти. Вітчизна і нарід є тим незнищимим полем, на яким будуть мусіли розіграти ся всі боротьби за поступ. Погляди на розвій культури людства належать до ярко зазначених протівенств в кожній державі і в кождім народі. Тут починають ся сі боротьби, які мають розвести ся між ограниченим і зненавидженим шовінізмом, між

мрачним і неприродним всесвітнім космополітизмом, а між благородним, в собі самім скріпленим націоналізмом, який однак глядить в будучність. Сей націоналізм є саме сінтезою забезпеченої народности і всеобіймаючої людської думки. Ми не виходимо від понятя людства до поодинокі або поодиноких груп. Противно: тільки від групи доходить ся до людства.

Се, на що ми одиноко надіємо ся і над чим ми всі, для яких цілю є висша культура, працюємо, є не зник нації, бо се був би порожний і страчений труд, але противно її скріплене і піднесене. Правдиво освічений чоловік не знає ненависти до нації. Її знають лише невироблені маси. Кожда освічена людина знає, що завдячує вона своїй власній нації і має гордість, далеку від зарозумілости і вивисшеня, яка є ознакою кожного вільного чоловіка. Чим висше ставить він свій нарід, тим висші ставить він сам перед себе цілі, бо він хоче бути гідним свого народу. В тім напрямі ми Німці повинні мати національну гордість, бо наш нарід багато причинив ся до будови нового людства. Але та гордість накладає на нас великі обовязання як супроти нашого народу так і супроти цілого людства.

Вийшли з друку такі книжки:

- Н. АНДРЕЄВ — Початки релігії.
- А. БАХ — Економічні нариси.
- А. БАХ — Цар — Голод.
- Ф. ВОЛХОВСЬКИЙ — Як мужик став довжником у всіх.
- Ф. ВОЛХОВСЬКИЙ — Казка про несправедного царя.
- Ф. ВОЛХОВСЬКИЙ — Казка про солдатську душу.
- С. ДІКШТАЙН — Хто з чого живе?
- М. ДРАГОМАНІВ — Чудацькі думки про українську національну справу.
- М. ДРАГОМАНІВ — Листи на наддніпрянську Україну.
- М. ДРАГОМАНІВ — Віра і громадські справи.
- М. ДРАГОМАНІВ — Рай і поступ.
- М. ДРАГОМАНІВ — Оповідання про заздрих богів.
- Х. ЖИТЛОВСЬКИЙ — Соціалізм і національне питання.
- М. ЗАЛІЗНЯК — Самостійна Україна — неосоціалі-

- М. ЗАЛІЗНЯК — Українці, Росія й війна.
- К. КАВТСЬКИЙ — Національна держава, імперіялістична держава й союз держав. Переклад з німецького з додатком: Д. СМЕТАНКА — Соціалізм, завойовницька політика, патріотизм і націоналізм.
- К. КАВТСЬКИЙ — Національність й інтернаціональність.
- Л. КУЛЬЧИЦЬКИЙ — Федералізм і соціалістична політика.
- Ф. ЛЯССАЛЬ — Програма робітників.
- Ф. ЛЯССАЛЬ — Про суть конституції.
- М. ЛОЗИНСЬКИЙ — Українська Галичина окремий коронний край!
- В. ЛІБКНЕХТ — Чи Європа має сказачити?
- М. МИХАЙЛЕНКО — Національне питанє в Росії й війна.
- М. МИХАЙЛЕНКО — Росія й Україна.
- М. МИХАЙЛЕНКО — «Визвольні Маніфести» російського уряду в теперішній війні.
- О. НАЗРУК — Що се є: суспільні класи, боротьба клас, буржуазія, пролетаріят, капіталізм і організація.
- Е. ПЕРНЕРСТОПФЕР — Про новітній націоналізм.
- К. РЕННЕР — Національна справа, інтернаціоналізм, імперіялізм і соціалізм.
- К. РЕННЕР — Нація, як правна ідея й інтернаціонал.

Ю. РУЧКА — Російські соціалісти й теперішня війна.

В. РЮМИНСЬКИЙ — Повстанє селян в Англії.

Чи є тепер панщина?

В. ШВАЧКА — Чому позичали віру?

В німецькій мові вийшли:

G. RUCZKA — Die russischen Sozialisten und der gegenwärtige Krieg.

G. RUCZKA — Die französischen Sozialisten und der Krieg.

В „Політичній Бібліотеці“ вийшли:

Л. ВАСИЛЕНКО — Світова війна.

М. ДРАГОМАНІВ — Старі хартії вільности.

М. ЛОЗИНСЬКИЙ — Утворенне українського коронного краю в Австрії.

С. ТОМАШІВСЬКИЙ: Галичина. Політично-історичний нарис з приводу світової війни.

Друкують ся або готуються до друку:

Ж. ЖОРЕС — Батьківщина і робітництво.

М. БОРИСОВ — Соціалізм і проблема національної автономії.

К. ЛЯЙТНЕР — Імперіялізм московського народу.
Національна справа й Партія Соціалістів-Революціонерів.

Галичина й її національне значінє для України.

Е. БЕРНШТАЙН — Інтернаціонал робітничої класи
й європейська війна.

І. СОКИРА — Хай Європа козачіє!

До уґрунтованя програми української соціалістичної партії.

М. ДРАГОМАНІВ — Про неволю віри.

М. ДРАГОМАНІВ — Швайцарська республіка.

Е. ВАНДЕРВЕЛЬД — Ідеалізм в марксізмі.

Л. ШИШКО — Оповіданя з московської історії.
Частини I—III.

Л. ШИШКО — Робочий нарід і державний лад.

Національна справа в Росії й як її полагодити.

Боротьба за землю і волю в Росії.

Як бороти ся за землю і волю.

Що таке свобода й як її добувати.

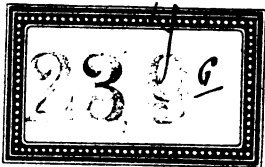
Від самодержавства до народоправства.

Панщина й її упадок в західній Європі.

Французька армія під час великої революції.

Славетні дні турецького війська.

В. ВИННИЧЕНКО — Боротьба (Оповіданє).

8+89
оціялістів-Револуціонерів.

отьюо здобудем ми право своє!"

MFN-5934

111254

Віра і громадські справи.

Написав
Михайло Драгоманів.

Друк і наклад партійної друкарні.
1915.

Від редакції.

Перше виданє сеї книжочки Михайла Драгоманова вийшло в Коломиї в 1892. році яко третій випуск „Бібліотеки Хлібороба“. З сього виданя ми й робимо тепер передрук, бо книжочки вже давно нема в обороті, а вона й доси зовсім нічого не стратила з своєї вартости.

За редакцію
Микола Залізняк.

I.

Противники всяких поступових домагань виступають між іншим з тим, що „поступ віднімає у народа віру в Бога“. Треба сю справу пояснити.

Правда, що є багато таких людей, котрі зовсім інакше думають про світ та Бога, про душу та тіло, про церковні справи, ніж як навчають римсько католицькі попи. А є й такі, що зовсім не покладають ся ні на яку примусову науку, хоч би вона покликувалась і на саме Євангеліє, а до всего силують ся доходити вільним розумом та пробою. Тільки сего не можна їм брати за але, бо на то у чоловіка і є розум, щоб думати, досліджувати всего. Поки дійдуть люде до правди, не рав помилять ся, а все таки вкінци дійдуть, і буде то на користь усім.

Возьміть на приклад хороби. Колись усі думали, що хороби насилають ся людям або другими людьми, або богами, — і проти хороб уживали не ліків, а шептаня, молитов, або святої води та оливи і т. и. Хто думав інакше, той уважав ся за поганого безбожника, — аж в кінци подоходили вчені люде до того, що хоч про деякі хороби до-

кладно знають, з чого вони і чим їх лічити. Так воно робить ся і з другими справами, в котрих учені люде не складають ся на примусові думки, хоч би ті думки виходили і з церковних книг, а вільним розумом і пробою доходять до правди, котра обертаєть ся на користь людям.

А до того треба знати, що думки людей про віру власне не мусять належати до громадських справ. Громада не може домагати ся, щоб усі люде мали однакові думки про віру. Тепер навіть у нас нема такого села, де не було ріжновірців: християн ріжних обрядів, або й жидів. А коли поглянемо на ширший світ, то побачимо, що ріжновірства там ще більше: в однім нашім народі, українським, є і так звані католики восточного обряду, і католики латинського обряду, і люде греко-восточної церкви, от як на Буковині, де ту церкву звуть волоською, та в російській Україні; а окрім того є серед Українців і так звані протестанти — що обходять ся без попів, от як деякі на угорській Русі, або в російській Україні братчики, котрих там начальство зве штундарями. Окрім того скрізь і в нашій землі є жиди, а по ширшім світі магометане і люде других церков та вір.

Колись то і найровумніші люде думали, що треба добиватись до того, щоб усі люде мали однакову віру, а для того треба карати і нищити тих, що мають не такі думки про віру, яких держить ся громада та її попи. Ось старі жидівські попи напр. поклали були закон, щоб усякого

такого, що держиться іншої віри, — вбивати. В жидівських законах, котрі і тепер стоять у Біблії як слово боже, говорить ся про те, щоб вибити всіх людей, котрі жили в землі, куди увійшли жиди, і котрі не поклонялись жидівському богови, а також щоб вбивати всіх людей і навіть товар у тім місті, де би завелась нова віра, а місто спалити. Після таких законів жидівські попи васудили на смерть і Ісуса Христа і багато його учеників. Подібні закони видавали проти перших християн і цісарі римські, як у їх країни зайшла віра християнська і люде стали відпадати від старої римської віри. Тогди християнські учителі стали казати, що громаді та начальству нема діла до того, якої хто віри: аби чоловік сповняв громадські обовязки, платив податки, служив у війську, — того й досить для громади і для начальства, — а як він вірує, то справа, котра належить до його совісти, до його стосунків просто з Богом, що Бог не може бажати, щоб кого силою приведено до него і навіть ображасть ся тим.

Довго таки наборолись усякі попи старих вір і римське начальство, щоб викоренити християнську віру, але даремно; число християн усе росло. — і вкінці цісар Константин видав закон, щоб усякому, в тім числі й християнам, вільно було держатись такої віри, якої хоче. Так увільнились від переслідуваня християне. Але скоро їм мало стало волі, і коли, по Константині, і цісарі стали християнами, попи християнські забажали, щоби в державі християнській заведений

був старий жидівський закон, після котрого колись мучено самих християн. Єпископи християнські стали намовляти цїсарів, щоб вони заборонили усякі віри, окрім християнської, та ще такої, яку викладають єпископи на своїх соборах. Тоді стали уряди християнські руйнувати церкви старих вір та бити їх прихильників. Алеж і християне не однаково думали про такі річи, котрих навчали єпископи, як тб, що Бог один і потрійний, що Ісус Христос рівночасно і Бог і людина, про то, чи годить ся молитись до образів, чи нї, і т. і. Та й на соборах самі єпископи не однаково постановляли. З того виходили спори між християнами; — одні християни називали других єретиками, схизматиками і проклинали одні других, і кожда сторона тільки себе уважала за правовірних, або православних. Як цїсарем ставав прихильник якої сторони, то думки її становились обовязковими для всіх, а християн других думок мучено. Деколи один і той самий цїсар за життя переміняв думки, то перемінялись і примуси й караня. Ніколи поганські уряди не мучили так християн, як мучили християне одні других.

Мілїони людей пропали через то, особливо в сторонах церкви восточної, грецької; цілі країни спустошились, — але все таки ріжниця в думках про віру не щезла там, бо не можна силою примусити людину, щоби не думала. Всї сї заходи довели тільки до того, що попівство грецької церкви та уряд цїсарський грецький

остогид многим людям і вони раді були, як прийшли на грецьке цїсарство війною Араби нової віри, Магометової.

Магометова віра в основі своїй подібна до жидівської та християнської, — тільки простіща, (узнає одного Бога, без Трійці, не знає образів святих, — менче має приписів про їду і т. і., ніж жидівська віра), — а до того спершу Магомет признавав повну волю і рівність для християн і жидів, хоч відтак став і він силою притягати людей до своєї віри. Та все таки в магометанській державі була признана воля для всіх громад християнських та жидівських, тільки що магометане уважались за єдиних правовірних і тільки самі одні мали права державні: до уряду, до війська, платили менчі податки і т. і. Через се все багато християн, котрим остогидла бійка за віру, спершу радо приймали магометанський уряд, а дальше багато їх перейшло і до віри Магометової. Тількиж і по магометанських державах остались і християне і позаяк вони уважають ся за низчих, ніж магометане, то вони тим ображають ся і сприяють тепер ворогам тих держав. Так і магометанський уряд, як колись грецький християнський, не міг добитись, щоби знищити ріжницю в думках про віру, а нерівність права між тими, що уважають ся за правовірних і неправовірних, доводить магометанські держави до того самого, що ослабило державу грецьку християнську, — то є до ненависти неправовірних проти держави. X

II.

В західній, латинській половині християнського світа спершу було менше розвинене письменство і через то люде менше вдумували ся в церковну науку і менше виробляло ся незгідних з наукою єпископів думок про віру, ніж у восточній грецькій половині. Тільки-ж з часом ріжниця в думках сих стала зростати й серед християн латинської, або римської церкви. По трохи виробили ся тут думки, котрі тепер звуть євангелицькими, — то є, що людина, щоби спасти свою душу, мусить слухати тільки того, що навчає євангеліє, читати євангеліє просто самому і розуміти, як Бог на душу покладає. Єпископи та папи карали огнем людей, котрі таке навчали, свіцькі уряди за приводом папів пустошили цілі країни, де такі думки ширились дуже між людом, ось напр. як полуднева Франція, або чеська земля в австрійськiм цісарстві, але — все таки знищити таких думок не могла. Триста років тому назад стала в землях церкви латинської велика зміна, або по латинськи реформація: цілі країни, як половина Німеччини та Швайцарії, Англія, багато людей у Франції, Австрії, Польщі і т. инчих наклонились до думок більше або менше подібних до євангелицьких, відпали від римської церкви і склали собі осібні церковні громади. Звуть ті громади протестантами, бо батьки їх протестували колись проти примусу слухати римської церкви, що видав був цісарський німецький уряд.

Довго уряди, що слухали римських папів, бороли ся з протестантами, палили їх, мучили, воювали. Протестанти й собі, як де була їх більшість, били прихильників римської церкви й папи, котрого вважали за антихриста. Та все таки ні в цілім світї, що колись належав до латинської церкви, ні в поодиноких країнах уряди не добили ся того, щоби знищити різницю в думках про віру і витворити однаковість чи то римську, чи то протестантську. Розказують, що цїсар Кароль V, за котрого сильно вибухнув в Німеччинї, за проводом Лютра, протестантський рух і котрий богато набив і намучив протестантів, під конєць свого життя любував ся в годинниках, мав їх богато і все хотїв довести до того, щоби стрїлки в усїх годинниках показували однаково, мінута в мінуту, і нїяк того не міг добити ся. „От воно як, сказав одного разу цїсар Кароль, а я ж то хотїв, щоби люди однаково думали!“

По довгих суперечках та війнах з поводу віри, що підняли ся по християнським світї, коли повстав протестантський рух, розумнійші та лїпші люде різних вір додумали ся до того, що всякий примус в справах віри є річ погана і шкідлива для громади і для самої віри і що різниця в думках людських виходить з самої природи людей і не тїлько не шкодить людям, а служить їм до того, щоби доходити до правди та випередити одно другого наукою та добротою. Відповідно до таких думок розумні

люде ріжних вір стали навчати, що громада й кожда людина мусить полишити кождій людині волю думати про віру тай про все на світі, як її розум схоче, а домагати ся тільки, щоби ніхто другому не робив лихого та щоби всякий сповняв спільні громадські, свіцькі обовязки.

Після таких думок тепер влагоджено більше або менше церковне жите в усіх просвічених державах. Найбільше проведено в жите такі думки в Сполучених Державах північної Америки, куди тепер вандрують і наші люде. Там державний уряд зовсім не мішаєть ся до справ віри, то є не тільки кождому воля держати ся такої віри, якої він хоче, належати до якої церкви, чи не належати ні до якої, але державний чи громадський уряд і не дає грошей ні на які церкви і ні на яких попів — їх удержують ті, що до них признають ся, а в школах державних, чи громадських, всі діти записують ся на свіцьку науку, а церковну науку діти побирають осібно, коли того хотять батьки. Такі порядки звать ся розділ церкви від держави.

І в наших, європейських державах діло йде до таких самих порядків. Сего домагають ся скрізь радикали, котрих багато тепер скрізь. Але вже тепер у всіх просвічених державах в Європі старий примус до віри державної зломано. В австрійській державі напр. закон дає волю кождому належати до якої схоче віри, чи церкви, або не належати ні до якої, записати ся безцерковником (безконфесійним). В конституції австрійській

написано, що належність до якої церкви не має ваги на громадське чи державне право людини.

Отже хто би став докоряти чи радикалам, чи кому іншому, його думками про віру, той тільки піднімає шкідливу колотнечу межи людьми, заборонену навіть законами. Розуміється, кождий може стояти за свою віру, змагати словом чи письмом перетягати до неї людей, але се він повинен робити осібно від громадських справ і зборів, на котрих можна говорити тільки про справи спільні для людей усяких думок про віру, то є про справи свіцькі: податки, військо, дороги, господарство і т. д.

В більше просвічених сторонах так роблять навіть найгорячіші прихильники церковних думок. Се тільки у нас непросвічені попи думають, що вони мусять опірати ся радикалам, а в других сторонах то до радикалів належать і попи і навіть єпископи римської церкви і виступають за радикальними думками про громадські справи спільно з протестантами і навіть людьми, котрі не хочуть належати ні до якої церкви. Так в Ірляндії є велике радикальне Товариство земельне, котре змагав до того, щоби уся земля належала до хліборобів, і в тім товаристві беруть участь латинські попи поруч із протестантами. Так у Швейцарії є Робітницька Спілка, до котрої належать робітники всеї держави, латиняне, протестанти й безцерковники. Спілка та прямує до такого упорядкування фабрик, якого бажають соціялісти. Недавно в швейцарській державній раді було

постановлено завізвати всі уряди, щоби видали однакові закони на користь робітникам про працю на фабриках, і підняли сю справу в швайцарській раді державній два послы, один найгорячіший римський католик, а другий безцерковний професор. В Англії помер римсько-католицький архієпископ Манінґ, котрий був кардиналом, то є найвисшим церковним достойником, що вибирають з поміж себе папу. Так той Манінґ був радикал, обставав за робітниками враз із соціалістами, домагав ся, щоби кожній родині була забезпечена праця і прожиток, щоби робітники не працювали на фабриках більше, ніж десять годин на день, а в копальнях то не більше як вісім годин. Кілька років тому назад, коли робітники в англійській столиці Лондоні справляли велику процесію і віче, де домагали ся закона про осьми-годинну працю, то несли портрет кардинала Манінґа поряд з портретом звісного соціаліста Кароля Маркса, котрий з роду був жид, а відтак належав до зовсім безцерковних вольнодумців.

Так то по просвічених сторонах люде вже знають, що віра сама по собі, а громадські справи самі по собі, що кождий може думати про віру, як хоче, а в громадських справах люде всяких думок про віру можуть виступати спільно. Пора се знати і у нас.

Вийшли з друку такі книжки:

1. М. Михайленко — Національне питання в Росії й війна.
2. М. Михайленко — Росія й Україна.
3. М. Залізник — Самостійна Україна — не-соціалістичне гасло?
4. М. Залізник — Українці, Росія й війна.
5. М. Михайленко — „Визвольні маніфести“ російського уряду в теперішній війні.
6. Ю. Ручка — Російські соціалісти й теперішня війна.
7. В. Лібкнехт — Чи Європа має скозачити?
8. С. Дікштайн — Хто з чого живе?
9. Ф. Волховський — Казка про салдатську душу.
10. Ф. Волховський — Казка про несправедного царя, друге українське видання.
11. Ф. Волховський — Як мужик став довжником у всіх.
12. М. Драгоманів — Віра і громадські справи, друге українське видання.
13. В. Швачка — Чому позичали віру.
14. В. Рюмінський — Повстане селян в Англії.
15. М. Лозинський — Українська Галичина — окремий коронний край.

Chapman Rogers